

อคติทางเพศในคำพิพากษา

สมชาย ปรีชาศิลปกุล¹

การเคลื่อนไหวในมิติทางกฎหมายเพื่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิและการยกระดับสถานภาพของหญิงในสังคมไทย มักจะให้ความสำคัญหรือมุ่งเน้นไปที่ตัวบทกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นสำคัญ ขณะที่มีการให้ความสำคัญค่อนข้างน้อยในการพิจารณาความยุ่งยากที่เกิดขึ้นจากการปรับใช้กฎหมายว่าจากบทบัญญัติที่เป็นลายลักษณ์อักษรเมื่อถูกนำมาปรับใช้เพื่อแก้ไขข้อพิพาทต่างๆ แล้ว บทบัญญัติของกฎหมายที่เป็นตัวหนังสือสามารถนำไปปกป้องชีวิตของหญิงได้จริงหรือไม่

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ไม่ค่อยจะปรากฏงานศึกษาวิเคราะห์ถึงคำพิพากษาของศาล เป็นผลมาจากกระแสความคิดหลักที่ครอบงำระบบกฎหมายของสังคมไทย ซึ่งมีความเข้าใจว่าในการทำหน้าที่ของศาลเป็นสิ่งที่ดำเนินไปตามหลักวิชาโดยไม่มีการนำเอาความเชื่อ ทศนคติส่วนบุคคล ความเห็นหรือประสบการณ์ส่วนตัวเข้ามาปะปน อย่างไรก็ตาม แนวความคิดแบบนิติศาสตร์เชิงกลไกที่มีอิทธิพลอย่างกว้างขวางในระบบกฎหมายของไทย เป็นสิ่งที่ถูกโต้แย้งและท้าทายจากกระแสความคิดหลายสำนักว่ามีค้ำอริบายที่สมบูรณ์หรือถูกต้อง โดยปราศจากข้อโต้แย้ง

ในการศึกษาทำความเข้าใจกฎหมายโดยมุ่งศึกษาไปที่คำพิพากษาของศาลฎีกาไทยบนพื้นฐานความคิดว่าการวินิจฉัยของศาลมิใช่สิ่งที่ดำเนินไปตามกลไกอันเป็นภววิสัย หากมีความเชื่อหรือความคิดของผู้ตัดสินเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย พบว่าศาลได้สร้างความหมายของการชำระขึ้นจากการวินิจฉัยชี้ขาดในคดีโดยได้ให้ความหมายว่าการชำระต้องเป็นเรื่องของอวัยวะเพศชายล่วงล้ำเข้าไปในอวัยวะเพศหญิง ความหมายของการชำระเช่นนี้ได้ถูกยอมรับและถูกใช้เป็นแนวบรรทัดฐานของศาลในการวินิจฉัยมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับว่าการกระทำในลักษณะเช่นนี้เท่านั้นจึงจะเป็นการชำระ และได้กลายเป็นเรื่องที่เป็น “ปกติ” หรือเป็น “ความจริง” จนไม่ปรากฏคำถามหรือข้อสงสัยใดๆ เกิดขึ้น

ในประเด็นเรื่องความยินยอมซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการตัดสินว่าการชำระที่เกิดขึ้นจะเป็นการกระทำที่เป็นการข่มขืนหรือความสมัครใจ ก็ได้มีการนำเอาพฤติกรรมทางเพศบางประการมาเป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาคดี คือ บาดแผลระยะเวลาในการดำเนินคดีและภูมิหลังของผู้เสียหาย ความเข้าใจในลักษณะดังกล่าวอาจไม่สามารถใช้อธิบายกับเหตุการณ์ทุกเหตุการณ์ได้เสมอไป หากขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่มีผลต่อการตัดสินใจของหญิงผู้เสียหายที่สามารถแตกต่างกันไปได้ในตัวของผู้หญิงแต่ละคน

ในส่วนคดีที่เป็นการละเมิดสิทธิต่อชีวิตและร่างกายมีประเด็นพิจารณาที่แตกต่างออกไป ความสัมพันธ์ระหว่างชายกับหญิงในฐานะของการเป็นสามีภรรยาเป็นประเด็นสำคัญที่ศาลจะนำมาเป็นเหตุผลในการกำหนดความผิดและการลงโทษของผู้กระทำ

ในข้อพิพาทระหว่างสามีภรรยาที่มีสาเหตุมาจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้กระทำการนอกใจต่อคู่ของตน และอีกฝ่ายหนึ่งได้ทราบถึงข้อเท็จจริงหรือประสบกับเหตุการณ์ดังกล่าวด้วยตนเอง ในทรรศนะของศาลมีแนวโน้มที่จะอธิบายว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำโดย “บันดาลโทสะ” อันเนื่องมาจากถูกข่มเหงอย่างร้ายแรงด้วยเหตุที่ไม่เป็นธรรม

แนววินิจฉัยของศาลแสดงให้เห็นว่าในความเห็นของศาลการเป็นสามีภรรยาไม่เพียงทำให้ชายเป็นเจ้าของประเวณีของหญิงเท่านั้น ในทางตรงกันข้ามหญิงก็เป็นเจ้าของประเวณีของชายได้เช่นกัน จึงเท่ากับยอมรับระบบคู่เดียวเมียเดียว (monogamy) ว่าเป็นพฤติกรรมทางเพศที่มีความชอบธรรม

¹Faculty of Law, Chiang Mai University, Chiang Mai 50200 E-mail: lawcmu@gmail.com

เมื่อพิจารณาถึงคำพิพากษาในเหตุล่วงละเมิดต่อชีวิตและร่างกายอันมีสาเหตุมาจากความรุนแรงต่อเนื้องภายในครอบครัวก็จะพบลักษณะบางประการ ซึ่งสะท้อนถึงความเข้าใจของศาลต่อสถานะของชายหญิงภายในครอบครัว โดยในคดีที่หญิงตกเป็นจำเลยในข้อหาทำร้ายร่างกายหรือฆ่าสามีของตนอันเป็นเหตุมาจากความรุนแรงต่อเนื้องที่ตนเองถูกกระทำมาโดยตลอด ศาลมักจะพิจารณาถึงความรุนแรงภายในครอบครัวที่ชายกระทำต่อหญิงว่าเป็นเรื่องปกติเหมือนลื่นกับพื้น ทำให้เหตุผลของหญิงในการป้องกันตนเองมักจะไม่ได้รับความสำคัญ

จากการศึกษาถึงคำพิพากษาทั้งในส่วนของคดีที่เกี่ยวกับการล่วงละเมิดทางเพศและคดีการละเมิดสิทธิในชีวิตและร่างกาย ได้แสดงให้เห็นว่าในการปรับใช้กฎหมายของศาลเข้ากับข้อเท็จจริง นอกจากจะเป็นการนำบทบัญญัติของกฎหมายมาใช้บังคับแล้ว ศาลก็ยังได้สร้างความหมายและบรรทัดฐานบางประการขึ้น คำพิพากษาจึงมิใช่เป็นเรื่องของการนำเอากฎหมายมาปรับใช้เข้ากับคดีอย่างที่มักจะเข้าใจกัน หากมีความเชื่อ ทัศนคติ ความคิดเห็นของผู้ตัดสินเข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง อย่างไม่อาจปฏิเสธ และปรากฏการณ์ในลักษณะนี้ก็สามารถเกิดขึ้นไม่ว่ากฎหมายในเรื่องนั้นๆ จะได้มีบทบัญญัติที่กำหนดให้สถานะของความเป็นเพศมีผลบางประการทางกฎหมาย หรือเป็นกฎหมายที่มีได้คำนึงถึงลักษณะของความเป็นเพศเอาไว้แต่อย่างใด

เพราะฉะนั้น ในท่ามกลางความพยายามที่จะผลักดันให้เกิดกฎหมายที่ให้ความสำคัญกับสถานะของหญิง ทั้งในด้านของการปกป้องและส่งเสริมสถานะของหญิงให้เกิดเพิ่มมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่แม้อาจมีความสำคัญอยู่ แต่สิ่งที่ไม่อาจละเลยไปได้เช่นกันก็คือการทำ ความเข้าใจกับสภาพความเป็นจริงว่ากฎหมายนั้น ได้ถูกบังคับใช้อย่างไรจากองค์กรที่มีหน้าที่ในการปรับใช้กฎหมาย